

Ga met de snoeischaar door de syllabus

In TEO 4 2023 stelt Peter Voorend dat het examen economie 2023 voor vmbo GL en TL een mooi en goed examen is. Ook stelt hij dat het lijkt alsof de meeste docenten het examenprogramma als gegeven beschouwen. Bij beide punten heb ik mijn grote twijfels. Ik zie liever dat we met de snoeischaar door de syllabus gaan, want veel details kunnen weggesnoeid.

Uit de groepsrapportage van Wolf blijkt dat de gemiddelde score over de 42 vragen van het 2023-examen 49 procent bedraagt. Met een N-term van 1,5 en bijna 10.000 klachten die op de eerste dag zijn ingediend over dit specifieke examen¹ vind ik de stelling dat dit examen 'mooi en goed is' nogal positief uitgedrukt.

Twee gedachten

Het schoolvak economie op vmbo GL/TL hinkt op dit moment op twee gedachten. Enerzijds wil het aansluiten op de leefwereld van de leerlingen, algemene vorming en praktische kennis voor het leven meege-

ven². Onderwerpen als consumentenrecht, het kopen of huren van een huis, kennis over verzekeringen en kennis over je rechten als werknemer zijn voorbeelden van onderwerpen die in het examenprogramma zijn opgenomen. Gek genoeg wel voornamelijk als verplichte schoolexamenstof.³

Anderzijds kunnen leerlingen met een GL- of TL-diploma doorstromen naar havo. Een minderheid van de leerlingen doet dit, ongeveer 10 procent van de GL- en 20 procent van de TL-leerlingen met een diploma. Om deze leerlingen een voorbereiding hier-

op te geven sluit vooral de tot de centraal examen behorende verrijkingsstof aan op deze doelstelling. Met onderwerpen als markt vormen, economische systemen, inkomensongelijkheid, de systematiek van de inkomstenbelasting, het rekenen met samengestelde en gewogen prijsindexcijfers, rekenen met nominale en reële waarden en basale kennis over de werking van het marktmechanisme.

Huidige programma zwaarder

Het huidige examenprogramma wordt sinds 2017 geëxamineerd. Over de wijzigingen ten opzichte van voorgaande versie wordt het volgende gezegd:

‘Bij GL/TL zijn het vergelijkend warenonderzoek en het zelf kunnen berekenen van inkomstenbelastingen vervallen. In plaats hiervan zijn de volgende onderwerpen toegevoegd: kennis van markten en markt vormen, kennis van economische orde, kennis van ondernemingsvormen en samenwerkingsvormen en het kunnen rekenen met indexcijfers. Voor GL/TL is net als bij KB het onderwerp inkomensongelijkheid toegevoegd.’

Met in het achterhoofd dat de leerling nog steeds de systematiek van de inkomstenbelasting dient te begrijpen, is het onbegrijpelijk dat de syllabuscommissie stelt dat ‘in totaal de nieuwe leerstof en de daarbij benodigde vragen in enkele pagina’s beschreven kunnen worden’. De benodigde lestijd zou ongeveer moeten overeenkomen met de vermindering van lestijd die besteed werd aan het berekenen van de inkomstenbelasting.

Echter, het aflezen van een tabel van een vergelijkend warenonderzoek en het aanleren van een trucje als het gaat om het schijvenstelsel nemen altijd minder tijd in beslag dan het aanleren van kennis en kunde over alle nieuw toegevoegde onderwerpen.

Het is jammer dat in het programma van 2017 meer focus is gekomen op onderwerpen die verder van de leefwereld van de leerling staan. In het programma en de examens komen vele concepten langs (zoals Voorend ook stelt) met als gevolg dat de leerlingen weinig kennen over veel zaken.

Enkele voorbeelden: de SER en het CPB, onderscheid tussen voorzieningen en verzekeringen en allerlei andere details vullen de toch al omvangrijke syllabus op. De relatieve waarde van ieder onderwerp is vrij klein. Fijn voor als je iets niet beheerst, maar tegelijkertijd frustrerend als de moeilijkheidsgraad van het onderwerp en de inspanning die geleverd is niet terug te zien is in de mogelijke beloning.

Ongelijke beloning en vage vragen

Dat vragen relatief weinig opleveren op een examen blijkt uit de puntentelling. Een typisch examen op dit niveau bestaat uit iets meer dan 40 vragen die in 120 minuten beantwoord dienen te worden. Met minder dan gemiddeld drie minuten per vraag dient een leerling te lezen, na te denken en een antwoord op te schrijven. De vragen zijn daarom vaak vrij gesloten van aard.

Van de 42 vragen op dit examen leveren 31 vragen maximaal één punt op. Invuloefeningen, meerkeu-

---

‘De meeste leerlingen lezen en bekijken de troonrede niet (vrijwillig) en kennen Costa Rica slechts van naam.’

---

zevragen en open vragen met korte antwoorden maken de dienst uit. Het havo-examen van dit jaar geeft de leerlingen ongeveer zes minuten per vraag en ‘slechts’ zeven van de 31 vragen leveren maximaal één punt op.

De korte vragen en vele (semi)gesloten vragen dwingen de leerling niet om te leren volledige zinnen op te schrijven en antwoorden in meerdere stappen te geven. Iets wat op de havo dus wel veelvuldig voorkomt. De inhoud van de syllabus sluit dus aan op een van de doelen (voorbereiden op havo) maar de praktische uitvoering niet.

Door maximaal één punt toe te kennen aan een open vraag bestaat ook het risico dat goede tussenliggende stappen niet worden beloond met een scorepunt. Op dit examen speelt dit bij meerdere opgaven. In het kader is te lezen dat bij vraag 7 minimaal drie stappen en in de praktijk wellicht vier stappen gezet moeten worden om tot het goede antwoord te komen.

De derde stap zou door veel leerlingen in twee stappen uitgevoerd worden. Juist deze twee stappen zouden ieder een punt kunnen opleveren: de leerling kan dan laten zien dat hij of zij met miljarden én procenten kan rekenen. Door de 0 of 1 benadering is er geen discussieruimte over deze vraag en lopen leerlingen die de benodigde rekenvaardigheden beheersen punten mis.

Vraag 7 bestaat uit meer dan één stap
De vraag luidt:

Stap 1: Leerling moeten 0,8 procent aflezen uit bron 2 (bijlage).

Stap 2: Leerling moeten inzien/begrijpen dat saldo = inkomsten – uitgaven. Dus indien saldo bekend is, dan kunnen aan de hand van uitgaven de inkomsten worden berekend.

Stap 3: Leerling moet saldo uitrekenen aan de hand van het nationaal inkomen én dit saldo optellen bij de uitgaven.

Stap 4 (indien leerling stap 3 in twee stappen doet): leerling moet het hiervoor verkregen antwoord optellen bij de uitgaven.

Bij vraag 3 is er een ander opvallend punt van aandacht. In de aanbevelingen afkomstig uit de examenbespreking lezen we dat het benoemen van eenheden en het afronden op twee decimalen nodig is om alle scorepunten toe te kennen. Wat mij betreft terecht, maar niet geheel duidelijk voor de leerling. Dit is geen vakspecifieke regel en staat ook niet als zodanig bij de vraag aangegeven.

Zoals Peter Voorend al stelt is het afronden op één decimaal iets wat we in de praktijk soms zien, evenals het niet vermelden van een euroteken. De leefwereld botst hier met de vakwereld. Laten we hier duidelijkheid scheppen door de eisen vast te leggen in een vakspecifieke regel en deze aan het begin van ieder examen duidelijk te maken.

**‘Landelijk gezien wisten leerlingen
nog niet eens de helft van de
te behalen punten te scoren.
Een hele magere opbrengst.’**

Verhaaltjes

Volgens Voorend sluiten 7 van de 8 opgaven van dit examen aan bij de leefwereld van de leerling of kan de leerling zich makkelijk verplaatsen in de context. Of een opgave wel of niet aansluit bij de leefwereld van de leerling is door mij lastig te beoordelen. Ik kan wel zeggen: een leerling koopt geen zonnepanelen en betaalt de energierekening niet, de meeste leerlingen lezen en bekijken de troonrede niet (vrijwillig), kennen Costa Rica slechts van naam, en hebben hooguit een bijbaantje bij een supermarkt of lopen een krantenwijk.

De arbeidsmarkt in zijn geheel en het kiezen van een ondernemingsvorm zijn geen onderwerpen die leerlingen dagelijks bezig houden. De vele onderwerpen uit de syllabus worden in mijn ogen in verhaaltjes gestopt, waar de leerling op zijn best zich enigszins in kan verplaatsen, maar zich niet volledig mee zal identificeren.

Als ik kijk naar hoe andere maatschappijvakken op dit niveau de vertaalslag van syllabus naar examen maken dan zie ik grote verschillen met ons eigen vak. Neem bijvoorbeeld het examen aardrijkskunde. Ik hoef weinig aardrijkskundekennis te hebben om te

zien dat het eindexamen 2023 qua volgorde en inhoud één-op-één te relateren is aan de syllabus. Alle vragen zijn met gemak te koppelen aan de eindtermen die zeer helder zijn opgeschreven. De vragen zelf blinken ook uit in duidelijkheid: tussenstappen die van de leerling worden verwacht worden benoemd en het is duidelijk waar punten gescoord kunnen worden.

Lees dan eens vraag 2 van het vmbo-examen economie: 'Leg in twee stappen uit dat het gebruik van aardgas maatschappelijke kosten met zich meebrengt.' Hier is het voor de leerling onduidelijk welke twee stappen dit zijn, en daarnaast is er een inhoudelijk probleem. Want de syllabus en het correctievoorschrift gaan uit van verschillende definities.

De discussie die over deze vraag ontstond op het besprekingsforum is doodgeslagen door het CvTE. De docent die hierover een vraag stelde, kreeg te horen dat hij/zij het zelf maar moet uitzoeken met collega's.

Kiezen

Zijn we vergeten wat we willen bereiken op de GL- en TL- leerweg van het vmbo met het vak economie? Willen we de leerling algemene kennis meegeven, die misschien ook praktisch is voor later? Waarom behoren onderwerpen als het kopen en huren van een huis, het uitzoeken van een verzekering en consumentenrecht dan tot de schoolexamenstof die doorgaans in klas 3 wordt weggemoffeld?

Kijk eens naar hoe andere maatschappijvakken dat doen. Kennis over onze eigen geschiedenis, kennis over hoe het weer werkt, kennis over vergrijzing, kennis over water. Allemaal algemeen vormend en relevant voor de leerling en aan de hand van duidelijke vragen in een centraal examen verpakt waarop je met memoriseren een heel eind komt.

Willen we de leerling meer voorbereiden op het havo, waarom sluit het examenprogramma dan niet meer aan op de concept-contextbenadering zoals we die op het havo zien? Waarom moeten leerlingen zoveel korte antwoorden geven? En als ze een uitleg in stappen moeten geven, waarom is het dan zo vaag

en worden tussenstappen niet altijd beloofd? Waarom staat het examenprogramma vol met begrippen en eindtermen die dermate specialistisch zijn dat de vmbo-leerling zich er niet of lastig mee kan identificeren?

Conclusie

Doordat we nu geen echte keuze maken is het examen een mengelmoes aan verhaaltjes en begrippen die al dan niet ver van de leefwereld van de leerling staan. Discussieruimte over vragen is er niet. Dat komt niet door een gebrek aan betrokkenheid van docenten, maar door de grote hoeveelheid gesloten vragen én vragen waar slechts één punt op gescoord kan worden. Landelijk gezien wisten leerlingen nog niet eens de helft van de te behalen punten te scoren. Een hele magere opbrengst.

Nu is een examen ook maar een afspiegeling van de syllabus, en daarom moeten we het probleem bij de wortel aanpakken. Mijn advies? Ga met de spreekwoordelijke snoeischaar door de syllabus. Veel details kunnen weggesnoeid worden. Hevel praktijk-relevante SE-stof over naar de CE-stof. Maak de vragen op een CE minder zwart-wit.

Beloon de tussenstappen van vragen met meer punten, zo dwing je de leerling om misschien iets meer op te schrijven. En wees bovendien duidelijk wat je van de leerling verwacht bij het geven van antwoorden.

Zolang we zelf niet helder hebben wat we willen kunnen we nooit spreken van mooie en goede examens.

Dit artikel is geschreven door Jarno Baank. Hij is docent economie en geeft les aan (examen)klassen mavo, havo en vwo.

Noten

- 1 <https://nieuws.nl/algemeen/20230517/na-vijfdagen-150-000-klachten-over-eindexamens/>
- 2 <https://www.slo.nl/sectoren/vmbo/economie-vmbo/onderbouw/geschiedenis-vak-economie/>
- 3 <https://www.examenblad.nl/onderwerp/vernieuwing-syllabus-economie-vmbo/2017>